

vatalos lapban 1973. január 18-án jelent meg a két részből álló szójegyzék. Az elsőben sorakoznak azok a szavak és kifejezések, amelyeknek használata az államgépzet és a közoktatás számára kötelező. A második számú lista nem került a két akadémia elé. Ez a jegyzék tartalmazza a legtöbb szót, de figyelembevétele nem kötelező, csupán ajánlatos... A listából első pillantásra kiderül, hogy a „franglais” nem befolyásolta túlságosan sem a francia irodalmi nyelvet, sem a beszélt nyelvet. A tudományos, a műszaki és az üzleti nyelv, valamint a reklámok nyelvezete nehezebben állt ellent a „franglais” rohamának. A régi *Nouveau Larousse Illustré*ből cikkünk elején átvett idézetben olvashattuk, hogy a XVIII. században „idegen szavak és tudományos kifejezések tömege tört be a francia nyelvbe”, és hogy ezeknek száma, valószínűleg a XIX. században, „megkétszerezte a klasszikus szókincset”. Nos, mind a francia nyelv, mind a „frankofónia” kibírta ezt a nagyméretű offenzívát, és az a néhány száz szó, amelyet a most megjelent szójegyzékek tartalmaznak, bizonyára nem veszélyezteti a mai francia nyelv létét sem. Más kérdés, hogy a tudományos fejlődés főbb vonulatain Franciaországban a tudományok bizonyos mértékben lemaradtak. Ezt a lemaradást azonban nem lehet szójegyzékekkel behozni.

Aszódy János

Nyelvvédelem – állami szinten

Egy öt évvel ezelőtt kiadott nyelvészeti ismeretterjesztő munka röviden arról is tájékoztat, hogy Európa különböző országaiban a nyelvművelésnek milyen intézményes formái vannak. Ott olvashatjuk a következő megjegyzést: „...vannak olyan országok, ahol kevesebb intézménnyel sokkal erősebb az anyanyelv ápolásának ügye. Franciaországban ugyan szintén a nyelv művelése volt az egyik fő feladata a 300 évvel ezelőtt alapított Akadémiának, de az intézményes nyelvvédelem ma kevésbé erős, mint hazánkban... A művelt francia ember azonban intézmények nélkül is óvja, védi és csiszolja anyanyelvét.” (Fodor István: *Mire jó a nyelvtudomány?* Budapest, 1968. 251.) Alaposan rációfól erre a jellemzésre az az intézkedés, amely a nyelv védőjének hagyományos szerepét újra vállaló Francia Akadémia jelentős hozzájárulása révén született, és amelyet a januári *Journal officiel* (hivatalos közlöny) útján hoztak a francia nép tudomására: *a kormány hivatalosan elrendeli a különböző tudományok és szakmák területét előzőnlő angol kölcsönzők franciásítását, illetőleg megtiltja további használatukat.*

Hogy ez az intézkedés mennyire helyénvaló volt, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a név, amellyel manapság a divatos anglicizmusoktól hemzsegő francia nyelvhasználatot illetik: „franglais”. E megjelölés elsősorban bizonyos szakmák és tudományok angol eredetű — a hiányzó francia kifejezéseket pótló vagy a meglevőket kiszorító — szókincsére vonatkozik, amely a tömegkommunikációs eszközök, elsősorban a televízió útján a köznyelvet is egyre jobban befolyásolja, veszélyeztetve ezzel a francia nyelv úgy látszik ma is féltve őrzött tisztaságát. A hivatalos közlöny szóban forgó számának megjelenését kommentáló *Le Monde*-cikk enyhén ironizáló címe ellenére sem szándékszik kétségbe vonni vagy lebecsülni azt a kö-

rültekintő komolyságot, amellyel az illetékesek végül is elhatározták sok száz angol kölcsönszó „száműzetését“ és anyanyelvi készlettel való helyettesítését. (*Un bonnet tricolore au dictionnaire. Le Monde*, 1973. január 19.) A kommentátor „forradalminak“ nevezi ezt a lépést, amelyre a különböző minisztériumi szakbizottságok hosszas tanácskozásai, majd a tudományos akadémia jóváhagyása után került sor. A nyelvvédelem tulajdonképpeni intézménye, a Francia Akadémia állásfoglalását ebben a kérdésben a cikk írója a következőképpen méltatja: „A Francia Akadémia a nyelv őrzőjének hagyományos szerepében nem úgy lépett fel, mint valami diktátor, hanem mint tanácsadó, esetleg döntőbíró. Mert úgy véli, hogy a különböző tudományágak szókincsét előzőnlő idegenszerűségek a kommunikáció akadályai... Legrégibb akadémiánk számára ebben a kérdésben a helyes nyelvhasználat [bon usage] követelménye volt a leglényegesebb szempont. Előnyben részesítette azokat a kifejezéseket, amelyek nem sértik a francia nyelv helyesírási és kiejtési hagyományait.“

A hivatalos közlöny nyilvánosságra hoz két listát a nyelvi reformkísérlet alá eső szavakról. Az elsőben azokat tünteti fel, amelyek kötelezővé válnak a közigazgatásban; ugyancsak ez tartalmazza azokat a közoktatásügyi minisztertől ellenjegyzett előírásokat, melyek a felsorolt szavaknak az oktatásban való bevezetését illetik. A második lista az Akadémia — valószínűleg amúgy is fölösleges — hozzájárulása nélkül ajánlott szavakat teszi közzé. A szójegyzék egy részét maga a *Le Monde* is közli, a következő témakörökben: Audiovisuel, Bâtiment, Énergie nucléaire, Pétroles, Travaux publics, Urbanisme. A szélesebb körben használt anglicizmusok közül franciával helyettesítődik például a lakosztály kényelmességi fokát jelölő *standing* szó (megfelelője a jövőben: *classe*), a konyhát jelölő *kitchenette* (*cuisinette*), a lemezjátszó angol neve, a *pick-up* (*tourne-disque*), a *showbusiness* — szórakoztató ipar (*industrie du spectacle*) és így tovább. A tévé „*one man show*“ — műsorát a *spectacle solo* cseréli föl, a *living-roomot* a *salle de séjour*.

A nyelvi reform szellemét nem utolsósorban az a szándék is meghatározza, hogy kielégítse a frankofónia igényeit: „megmutatni, hogy a francia nyelv alkalmazkodni képes azokhoz a szükségletekhez, amelyeket az újabb felfedezések, technikai újdonságok elnevezése támaszt; hogy nyelvünk meg tud felelni a frankománok, különösképpen az anglicizmusoktól elárasztott kanadaiak reményének, akik elvárják a francia nyelvtől, hogy a szükségleteknek megfelelő új szavakat teremtsen“. Az intézkedés fenti indokolása a nyelvi tisztaság igényére való korábbi hivatkozás mellett nyilván csakis rokonszenvet válthatott ki a francia közvéleményben. Ennek ad hangot Jean-Louis Lavallard is, amikor a Conseil international de la langue française épületében tartott sajtóértekezlet nyomán „életképes és korszerű vállalkozás“-nak nevezi az angol kölcsönszók hivatalos visszaszorítását, terjedésének korlátozását az *Une entreprise vivante et moderne* című jegyzetében (a *Le Monde* idézett számában).

A *Newsweek* január 29-i, címe után ítélve is nyilván parodizáló célzatú írásában — *Le Come-Back de Savoir-Faire* — kifejezésre juttatja azokat a fenntartásokat, amelyekkel az angolul beszélők viseltetnek e francia nyelvvédő intézkedéssel szemben. A hangnem gunyorosságát csak megközelítőleg tudjuk a fordításban visszaadni: „A tudósok hosszasan és szorgalmasan dolgoztak egy több mint 15 000, valószínűleg »barbár« szót tartalmazó listán, és a múlt héten a Francia Köztársaság hivatalos közlönye nyilvánosságra hozta tanulmányaikat, a francia nyelv viszszerzésének (le Come-Back) bevallottan hivatalos tervét. Ugyanakkor összeállítottak egy jegyzéket a közigazgatási szervekben proskribálandó, legveszedelmesebb anglicizált szavakból, amelyek helyett a nagyrészt újonnan feltalált francia szavak

használata »kötelezővé« válik.“ A névtelen kommentátor ebben a hangnemben folytatva kérdőjelezi meg a francia nyelvvelvédelmi intézkedés komolyságát, eredményének tartósságát, és határozottan kétségbe vonja, hogy eme — hivatalosan kötelezővé tett — nyelvhasználati előírás valóban befolyásolhatja a köznyelvet is. A *L'Express* című francia hetilap is valamiféle szkepszist juttat kifejezésre e kérdéssel kapcsolatban (*Halte au Frenglish*), mégpedig nem közvetlenül, hanem úgy, hogy közli Auberon Waugh angol író csupa francia kölcsönszóból szerkesztett — angol nyelvű írását. A különbség csupán annyi, hogy a francia nyelv angolra gyakorolt hatása itt elsősorban a divatos női és férfi ruházat, a társasági élet, a vendéglátóipar témakörében, és nem a tudományok területén nyilvánul meg.

Nem egy nyelvben volt már példa idegenszerűségek ellen hadjáratot indító purista mozgalmakra. A franciák mostani fellépése pusztán annyiban „példátlan“, hogy a nyelvvelvédelmi tudományos szervek határozatát állami rendelet, a kormány közleménye teszi kötelezővé. Az előírt francia kifejezések használatát ugyanis az oktatásban való kizárólagosan kötelező bevezetésük nélkül nemigen lehetne a köznyelvben is elterjeszteni.

Finnországban állandó „nyelv hivatal“ működik, amelynek feladata a technikai újítások, tudományos felfedezések, új fogalmak megnevezésére alkalmas, eredeti finn kifejezéseket találni. Ilyen körülmények között az idegen szónak a finnben úgyszólván nincs is idejük gyökeret verni. Ez az állandósult „mesterséges beavatkozás“ a nyelv fejlődésébe nyilván elfogadhatóbb és kevesebb feltűnést kelt, mint a Franciaországban kitört anyanyelvi „forradalom“, amely részben a kellőképpen intézményesített nyelvápolás hiányának következménye. Az anyanyelvi öntudatot ez az adminisztratív nyelvvelvédelem is fölrazhatja, elmélyítheti, és mindenképpen rádöbben a közvéleményt arra, hogy a nemzeti nyelv iránti büszkeségnek éppen az öntudaton kell alapulnia.

Cs. Gyimesi Éva

Jakobovits Márta: Falusi pillanatkép

